31a. Bruxelles, Bibliothèque Royale de Belgique, 12173 (f. 1r)

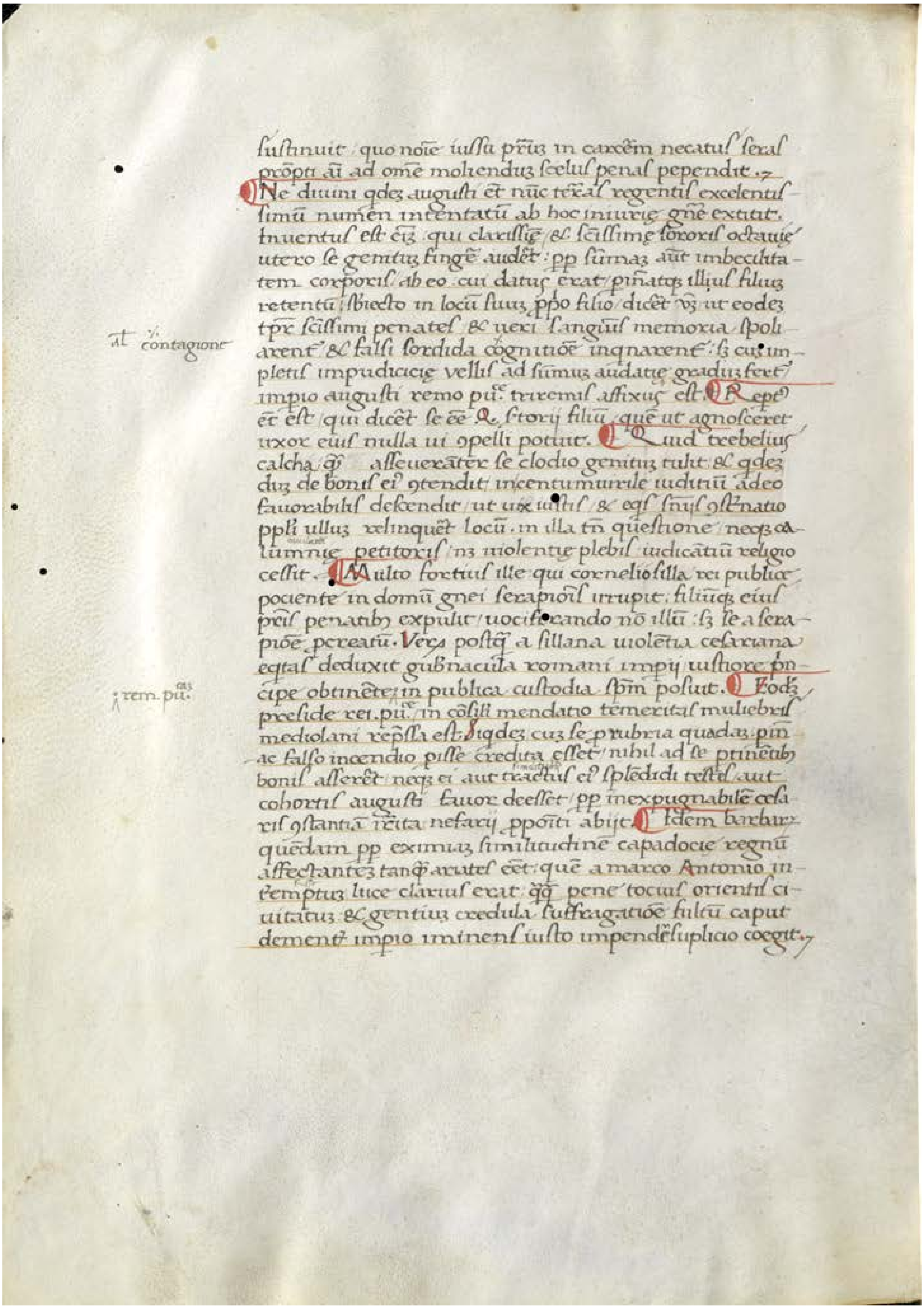

at contagione

sustinuit quo noie iussu priu in carcerem necatus scalas
prōpti ai ad ome moliendu scelus penas pependit.
Ne diuini qdē augusti et nūc terras regentis excellentis-
simū numen intentatū ab hoc iniurie gñe extitit.
Inuentus est eni qui clarissime et sāctissime sororis octauie
utero se genitu fingē audēt: pp sūmā aūt imbecillita-
tem corporis ab eo cui datus erat priuatq illius filius
retentū subiecto in locū suū ppo filio dicēt vz ut eodē
tpe sāctissimi penates et veri sanguinis memoria spoli-
arent et falsi sordida cognitiōe inqnarent: sz cu im-
pletis impudicicie vellis ad sūmū audatie gradū ferē-
imperio augusti remo publ. triremis affixus est. Repe-
rt est qui dicēt se ēē Q. sertorii filiū quē ut agnosceret
uxor eius nulla ui opelli potuit. Quid trebelius
calcha qui asseuerātēr se clodio genitū tulit et qdē
diu de bonis ei? ptendit in centumuirile iuditiū adeo
fauorabilis descendit ut ux iustis & eqs suis ptēnatio
ppli ullū relinquēt locū. in illa tn questione neqz ca-
lumnie petitoris nz violentie plebis iudicātiū religio
cessit. Multo fortius ille qui cornelio silla rei publice
pociente in domū gnei serapionis irrupit. filiūq eius
pris penatibz expulit uociferando nō illū sz se a sera-
piōe pcreatū. Vers postqz a sillana violētia cesariana
eqtas deduxit gubnacula romani impii ultore pn-
cipe obtinēte in publica custodia spm posuit. Eodē
preside rei.pu. in cōsili mendatio temeritas muliebris
mediolani repssa est. Siqdē cu se prubria quadā pin
ac falso incendio pisse credita esset nihil ad se ptinētib
bonis asserēt neqz ei aut tractus ei? splēdidi testes aut
cohortis augusti fauor deesset pp inexpugnabile cesa-
ris ostantiā rēita nefarii ppositi abiit. Idem barbarū
quēdam pp eximiā similitudine capadocie regnū
affectantē tanqz ariates ēēt: quē a marco Antonio in-
temptū luce clarius erat qq pene tocius orientis ci-
uitatū et gentiū credula suffragatiōe fultū caput
dementē imperio iminens iusto impendē supplicio coegit.

rem. pu. eas

31b. Bruxelles, Bibliothèque Royale de Belgique, 12173 (f. 131v)

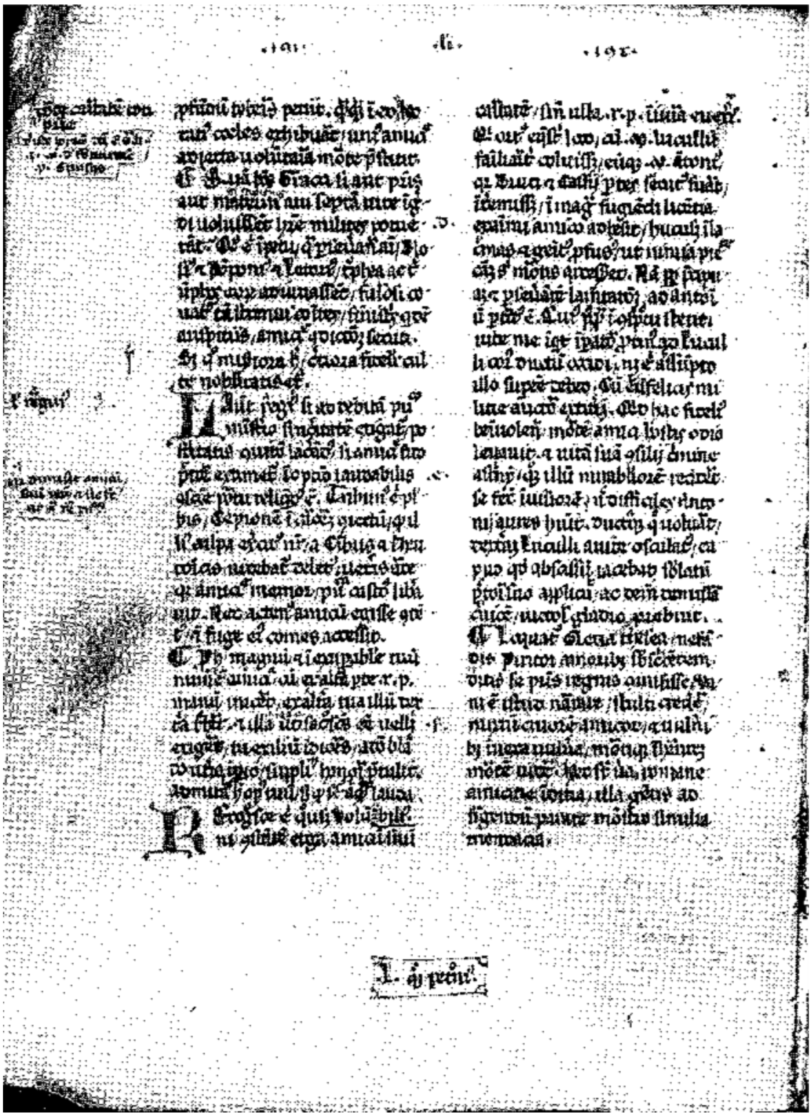

32a. Cambridge, Harvard University, Houghton Library, MS Lat. 48 (f. 48v)

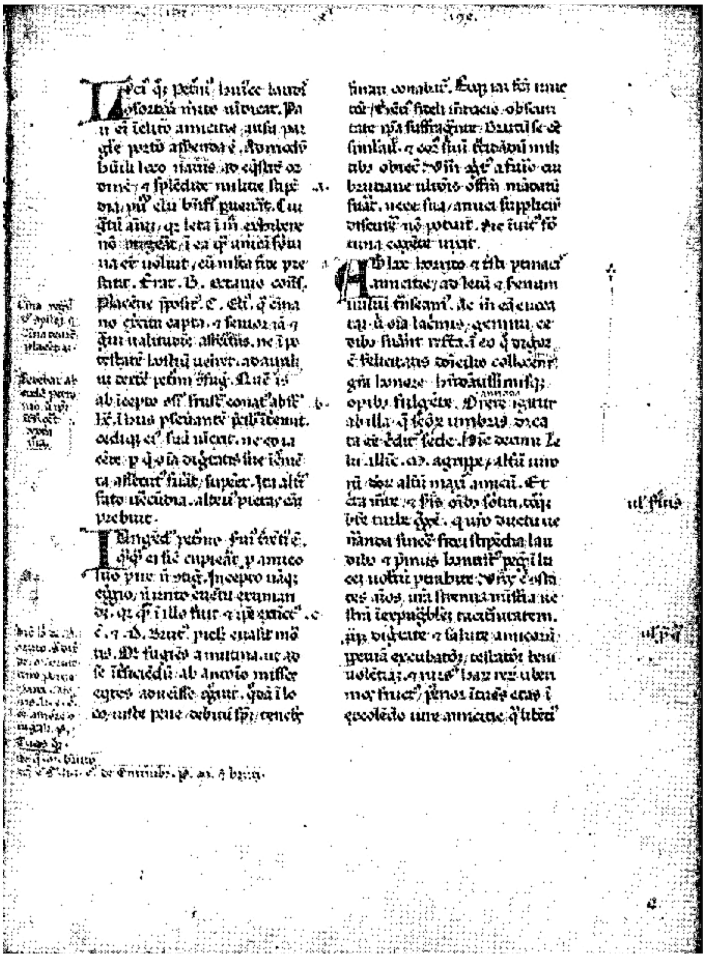

32b. Cambridge, Harvard University, Houghton Library, MS Lat. 48 (f. 49r)

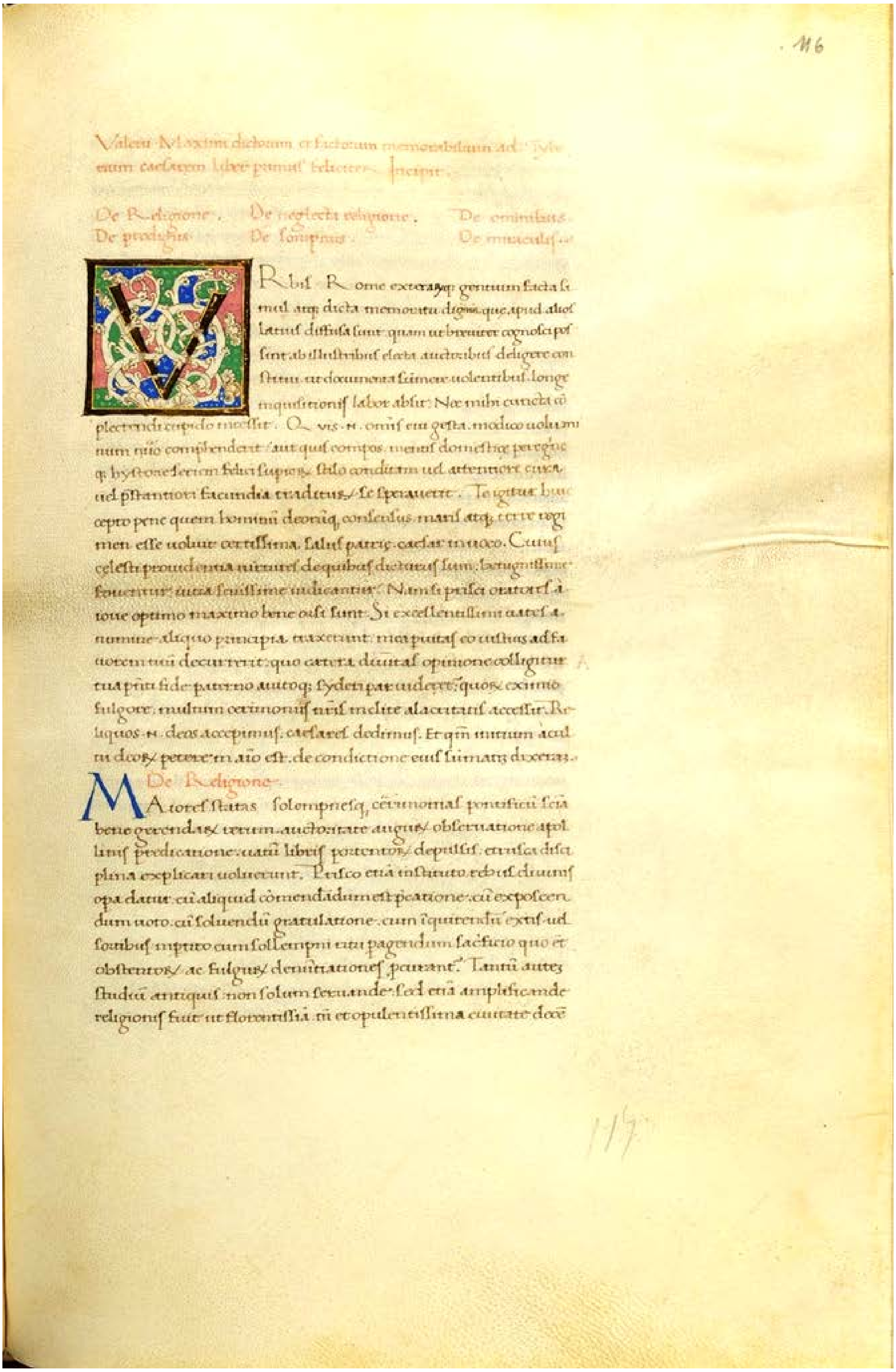
116

Valerii Maximi dictorum et factorum memorabilium ad Tyberium caesarem liber primus feliciter. Incipit.

De Religione. De neglecta religione. De ominibus.
De prodigiis. De somniis. De miraculis.

VRbis Rome exterarumque gentium facta si
mul atque dicta memoratu digna que apud alios
latius diffusa sunt quam ut breviter cognosci pos
sint ab illustribus electa auctoribus deligere con
stitui ut documenta sumere volentibus longe
inquisitionis labor absit. Nec mihi cuncta com
plectendi cupido incessit. Quis enim omnis evi gesta modico volumi
num numero comprehenderit aut quis compos mentis domestice peregrine
que hystorie seriem felici superiorum stilo conditam vel attentiore cura
vel prestantiori facundia traditurum se speraverit. Te igitur huic
cepto penes quem hominum deorumque consensus maris atque terre regi
men esse voluit certissima salus patrie caesar invoco. Cuius
celesti providentia virtutes de quibus dicturus sum benignissime
foventur vitia severissime vindicantur. Nam si prisci oratores a
Iove optimo maximo bene orsi sunt. Si excellentissimi vates a
numine aliquo principia traxerunt mea parvitas eo iustius ad fa
vorem tuum decurrerit quo cetera divinitas opinione colligitur
tua presenti fide paterno avitoque syderi par videtur quorum eximio
fulgore multum cerimoniis nostris inclite alacritatis accessit. Re
liquos enim deos accepimus caesares dedimus. Et quoniam initium a cul
tu deorum petere in animo est de condicione eius summatim disseram.

De Religione.

MAiores statas solempnesque cerimonias pontificum scientia
bene gerendarum rerum auctoritate augurum observatione apol
linis predictione vatum libris portentorum depulsis etrusca disci
plina explicari voluerunt. Prisco etiam instituto rebus divinis
opera datur cum aliquid commendandum est precatione cum exposcen
dum voto cum solvendum gratulatione cum inquirendum extis vel
sortibus impetrito cum sollempni ritu peragendum sacrificio quo etiam
ostentorum ac fulgurum denuntiationes procurantur. Tantum autem
studium antiquis non solum servande sed etiam amplificande
religionis fuit ut florentissima tum et opulentissima civitate decem

117

33. Cesena, Biblioteca Malatestiana, XVI. 2. sx (f. 116r)

34. Chapel Hill, University of North Carolina, Wilson Library, Rare book collection, 56

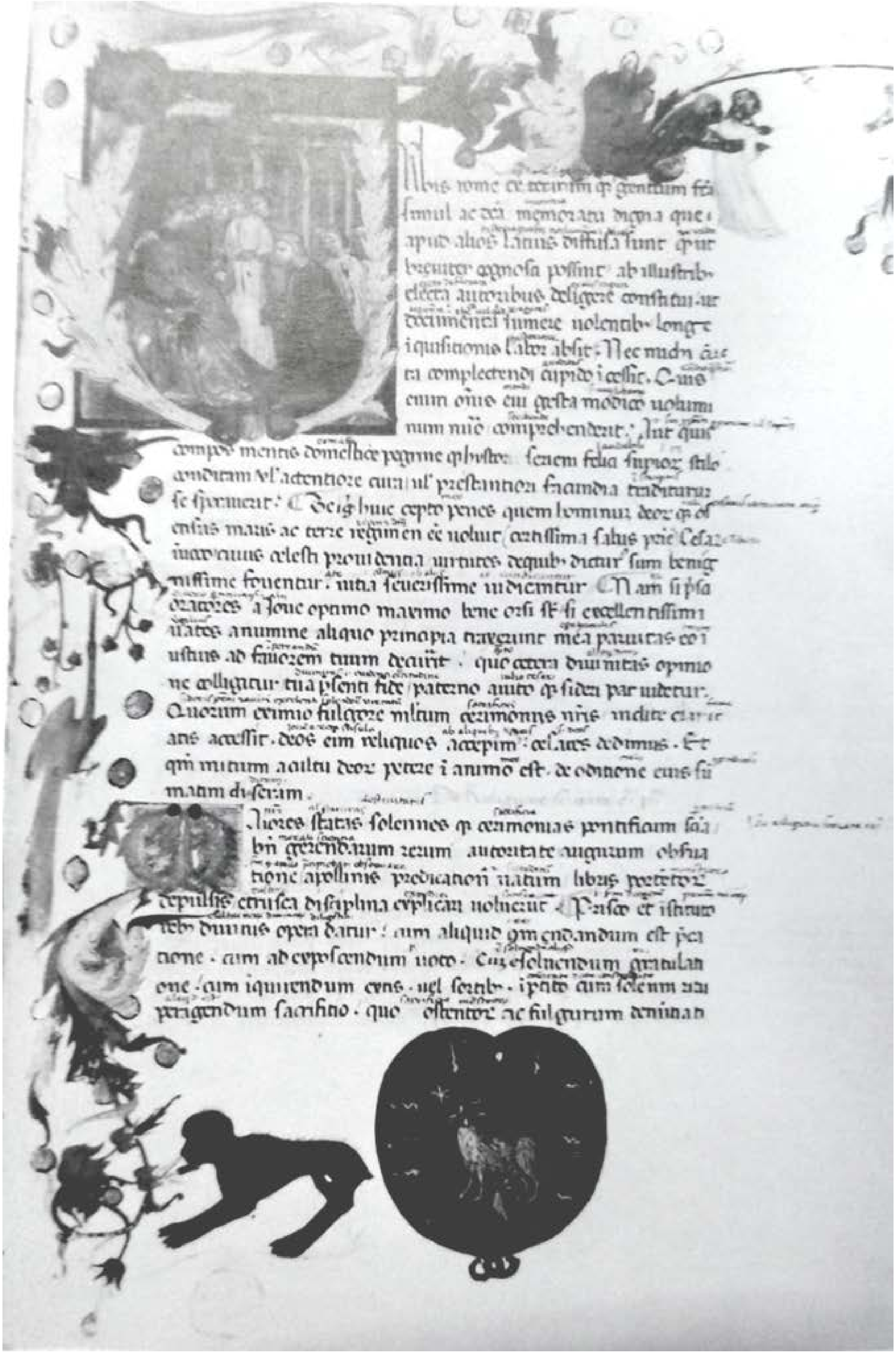

35. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Barb. lat. 122 (f. 1r)

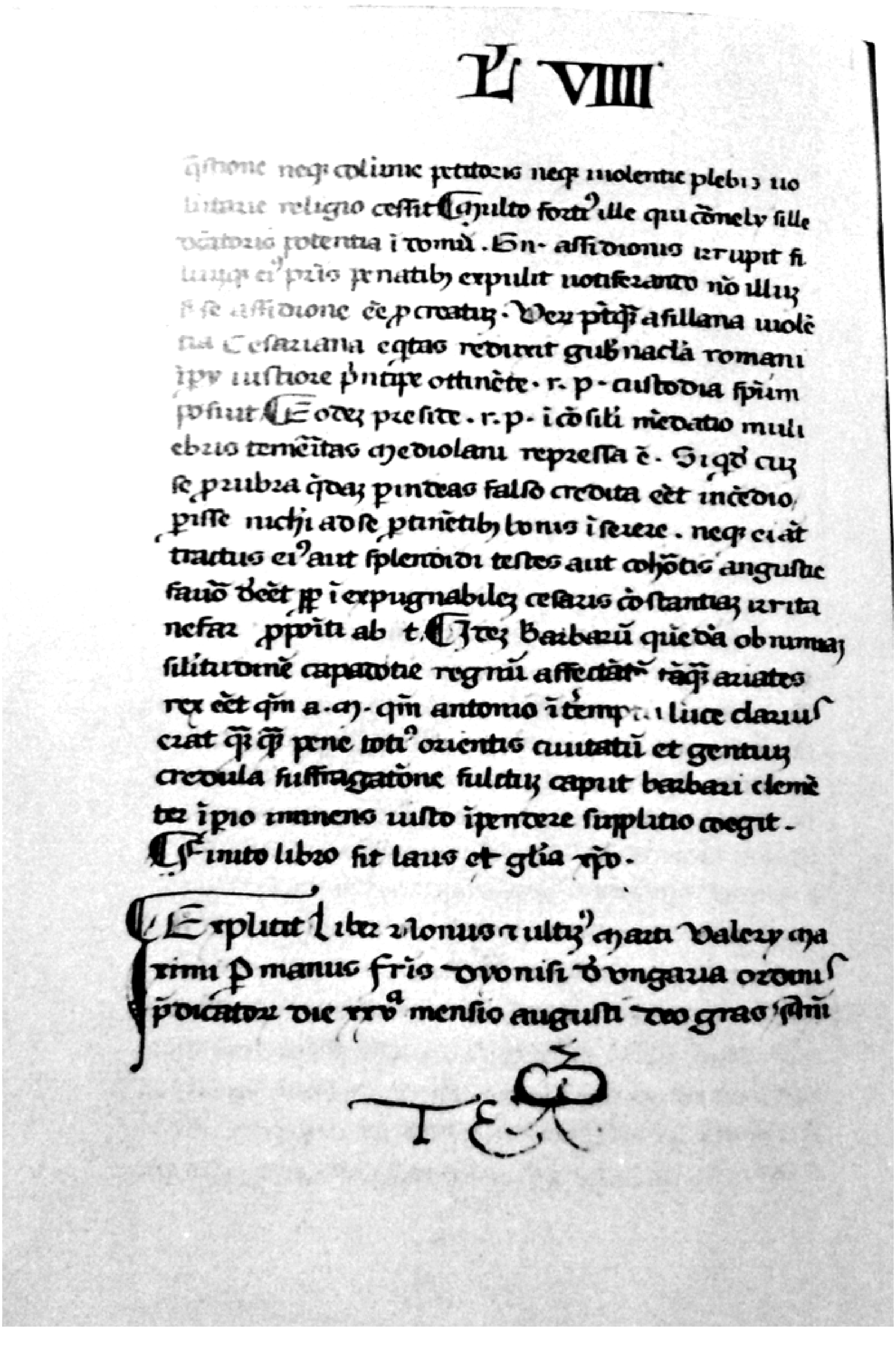

36. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Chigi H. VI. 192 (f. 185v)

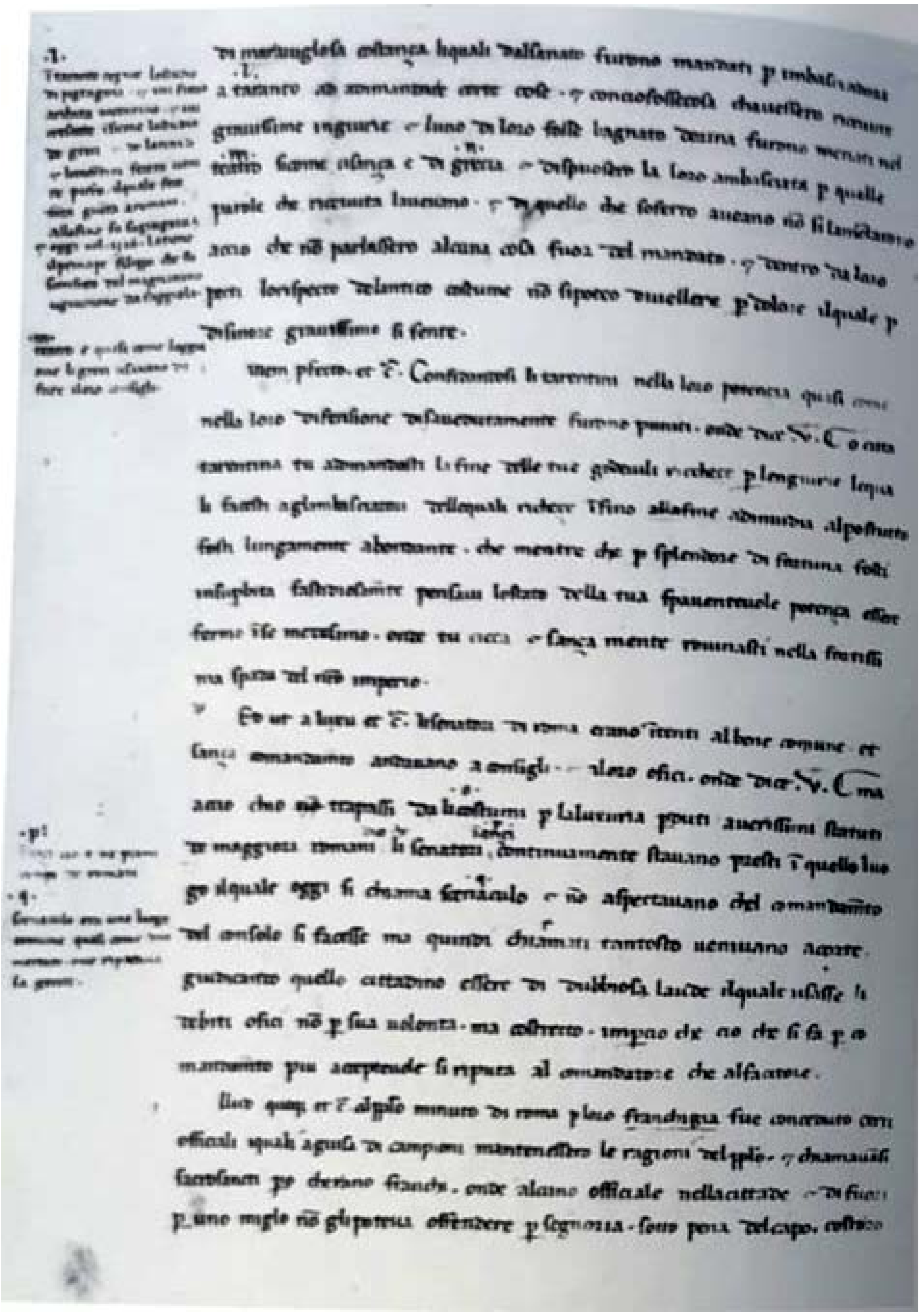

37. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Ferrajoli 559 (f. 6r)

38a. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Ottob. lat. 1195 (f. 1r)

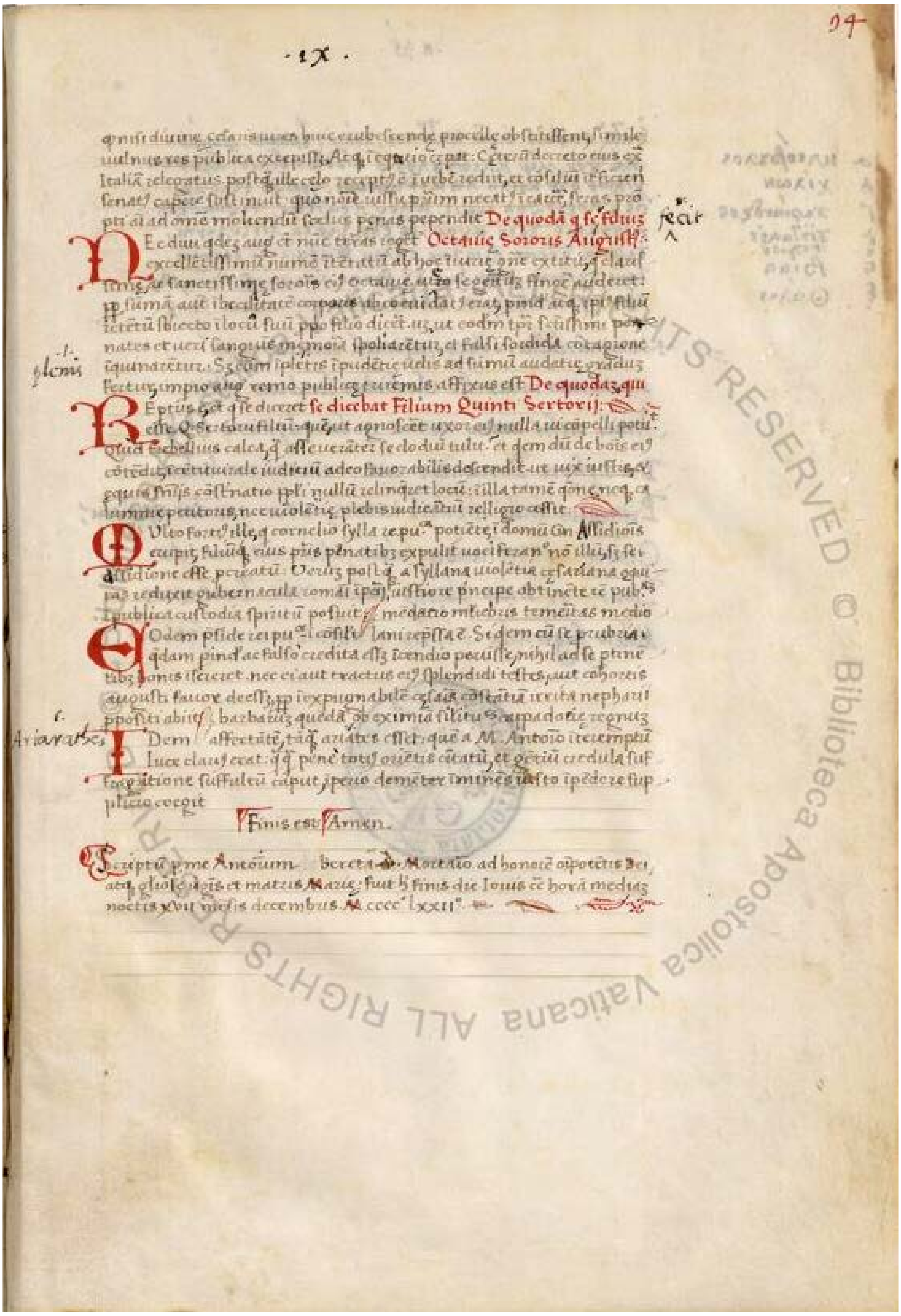

38b. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Ottob. lat. 1195 (f. 94r)

sottoscrizione di Antonio Bereta

39a. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Pal. lat. 902 (f. 4r)

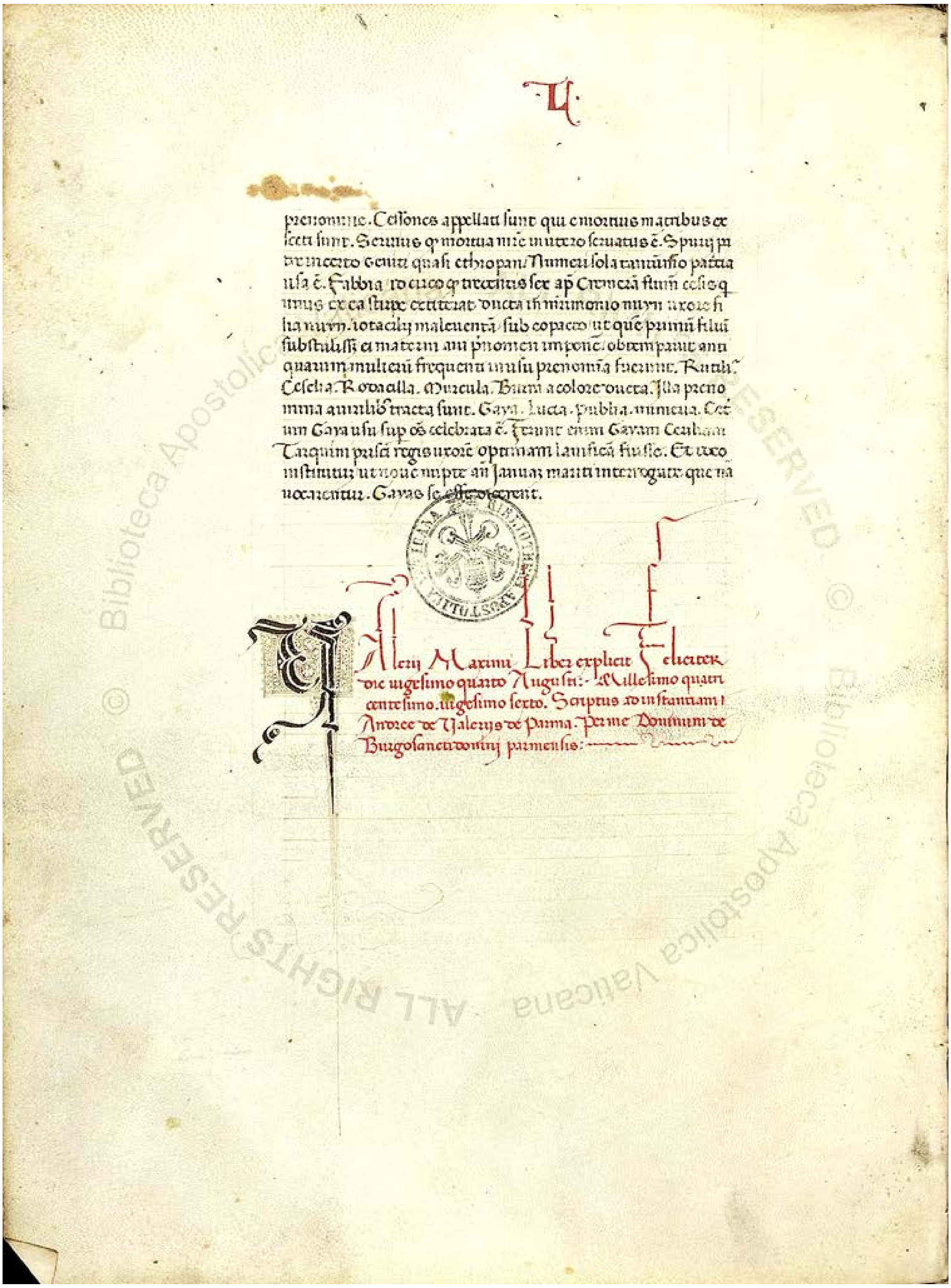

39b. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Pal. lat. 902 (f. 140v)

copista Donnino di Borgo San Donnino

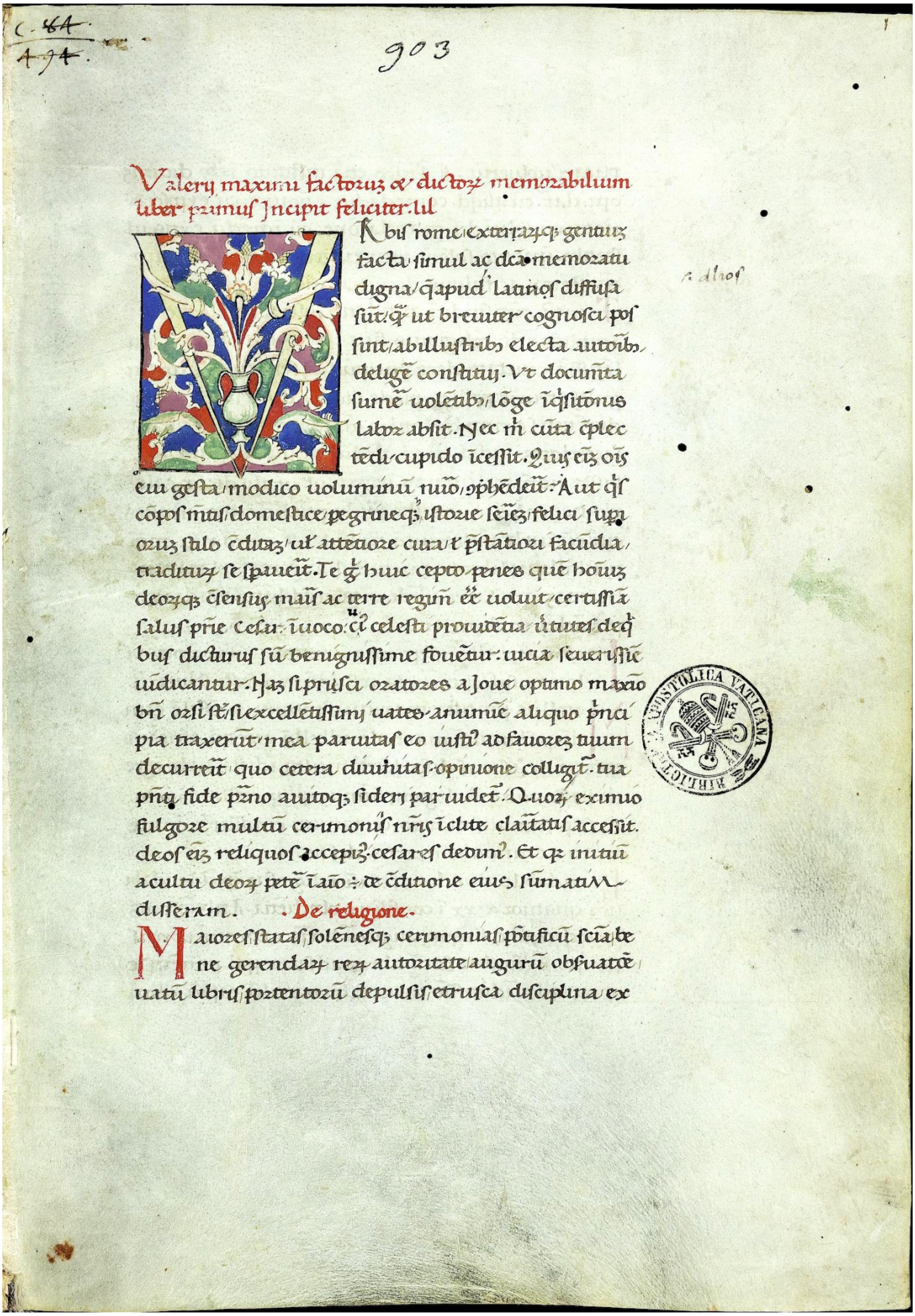
C. 84
494.
903

Valerii maximi factorum et dictorum memorabilium
liber primus Incipit feliciter. lil

Urbis rome exterarumque gentium
facta simul ac dicta memoratu
digna, que apud latinos diffusa
sunt, quam ut breviter cognosci pos
sint, ab illustribus electa auctoribus
digerere constitui. Ut documenta
sumere volentibus longe inquisitionis
labor absit. Nec mihi cuncta conplec
tendi cupido incessit. Quis enim omnis
evi gesta modico voluminum numero comprehenderit? Aut quis
compositas domestice peregrineque historie seriem felici super
iorum stilo conditam vel attentiore cura vel prestantiori facundia
tradituram se speraverit. Te igitur huic cepto penes quem hominum
deorumque consensus maris ac terre regimen esse voluit certissima
salus patrie Cesar invoco: cuius celesti providentia virtutes de qui
bus dicturus sum benignissime foventur: vitia severissime
vindicantur. Nam si prisci oratores a Jove optimo maximo
bene orsi sunt, si excellentissimi vates a numine aliquo princi
pia traxerunt, mea parvitas eo iustius ad favorem tuum
decurrerit quo cetera divinitas opinione colligitur, tua
presenti fide paterno avitoque sideri par videtur. Quorum eximio
fulgore multum cerimoniis nostris inclite claritatis accessit.
deos enim reliquos accepimus, cesares dedimus. Et quia initium
a cultu deorum petere in animo est, de condicione eius summatim
disseram.

· De religione ·

Maiores statas sollennesque cerimonias pontificum scientia be
ne gerendarum rerum auctoritate augurum observatione
vatum libris portentorum depulsiones etrusca disciplina ex

BIBLIOTECA APOSTOLICA VATICANA

40a. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Pal. lat. 903 (f. 1r)

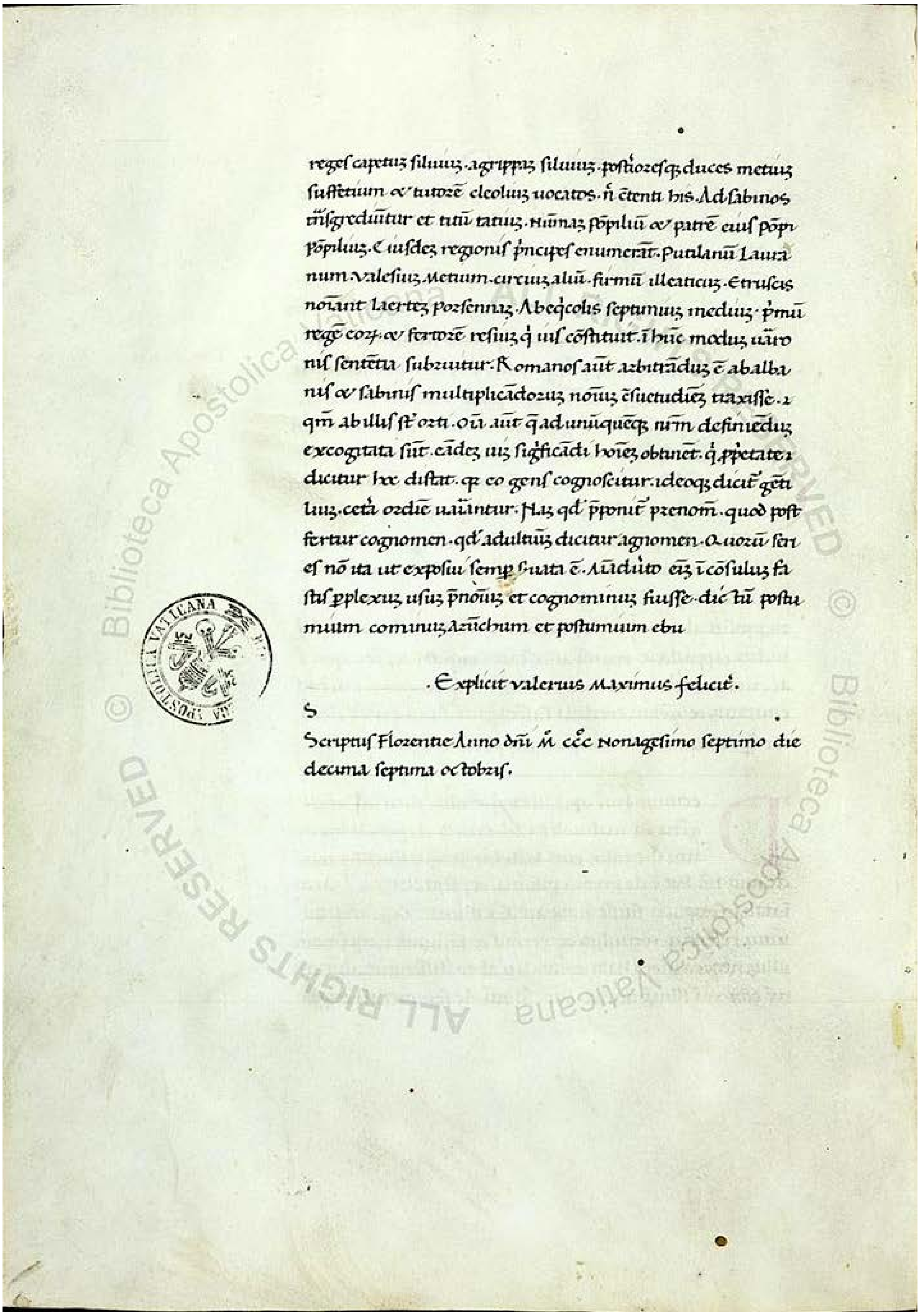

40b. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Pal. lat. 903 (f. 150v)

cosiddetto ‘copista del 1397’

41. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Pal. lat. 906 (f. 2r)

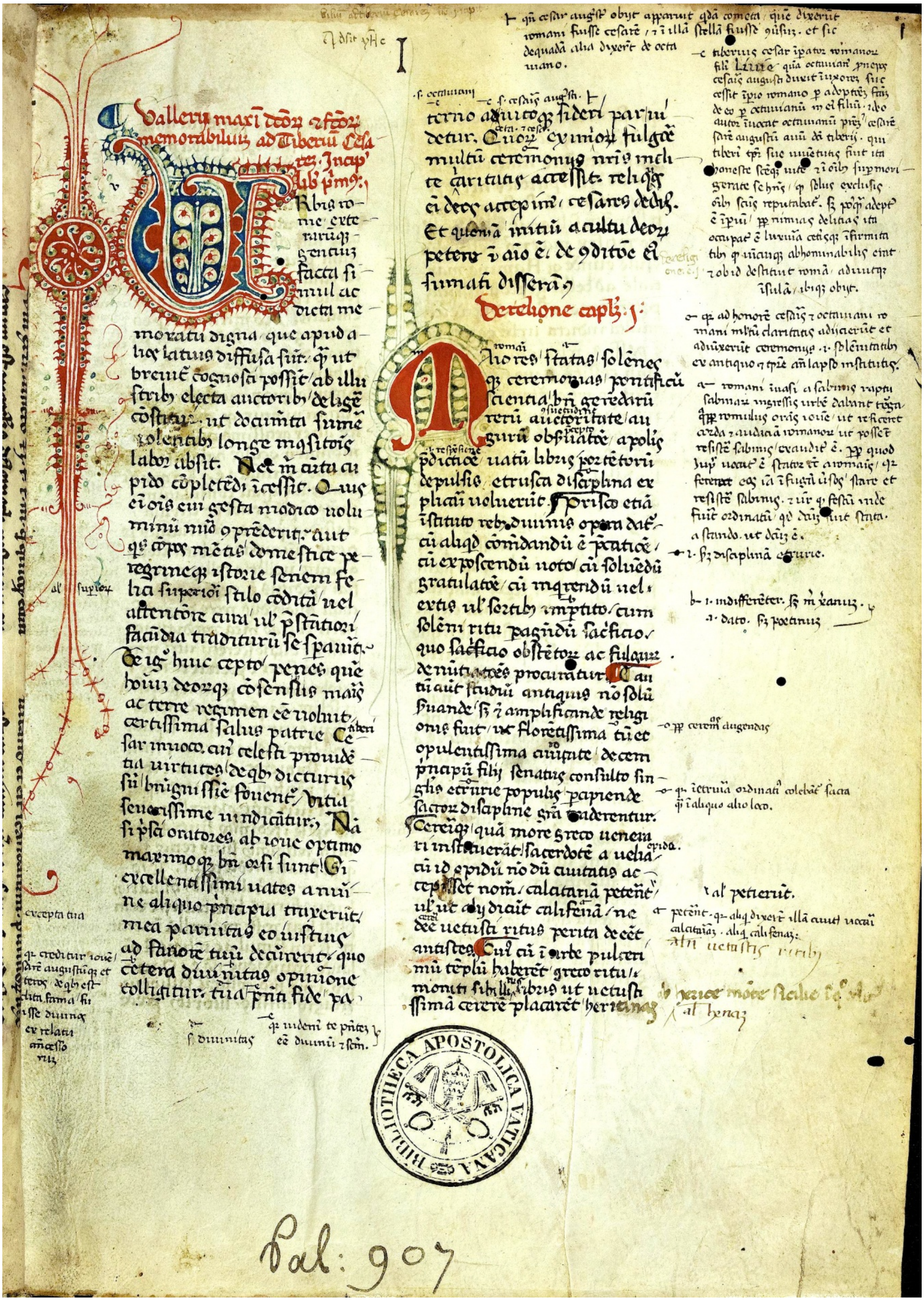

42. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Pal. lat. 907 (f. 1r)

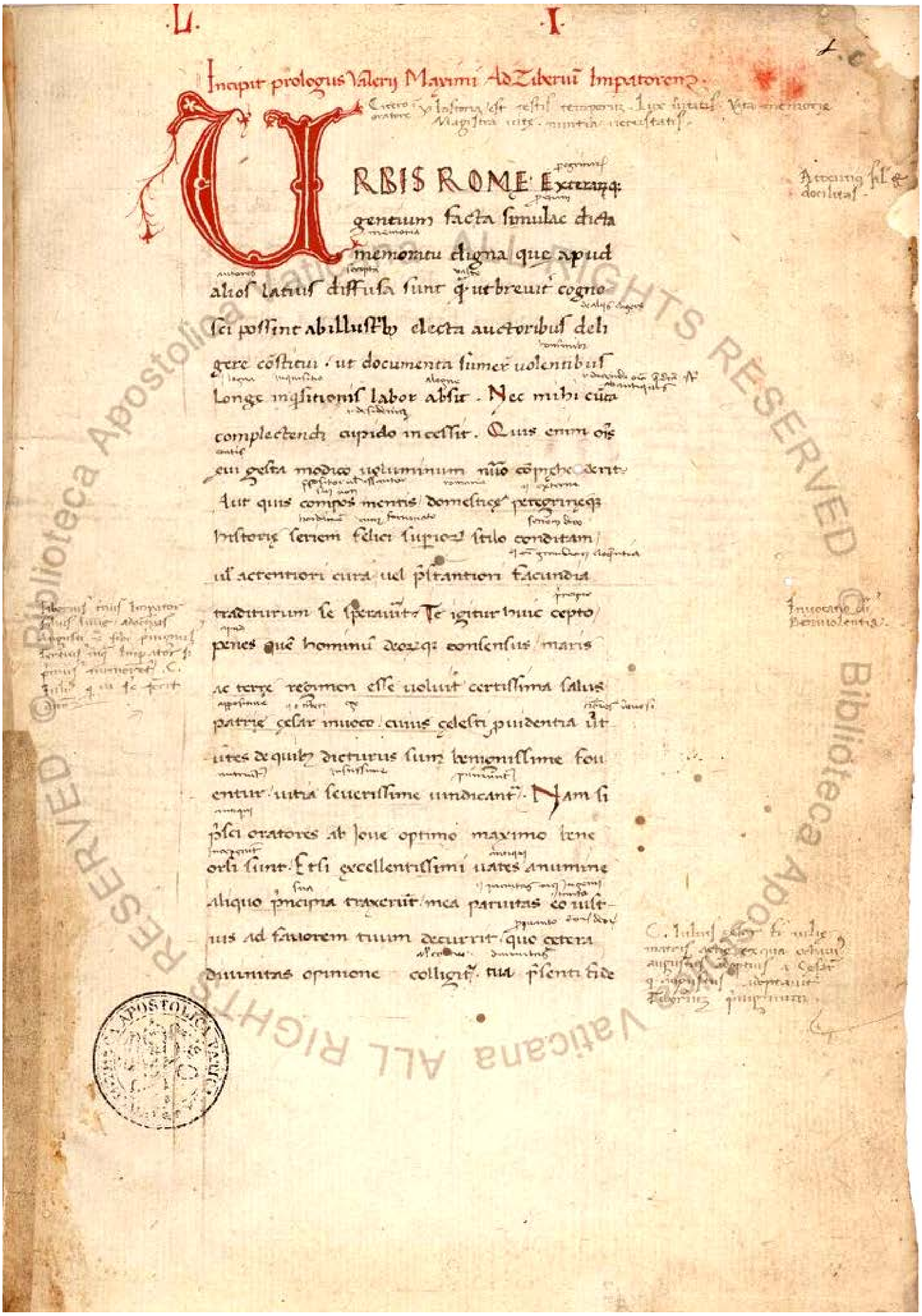

43a. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Reg. lat. 865 (f. 1r)

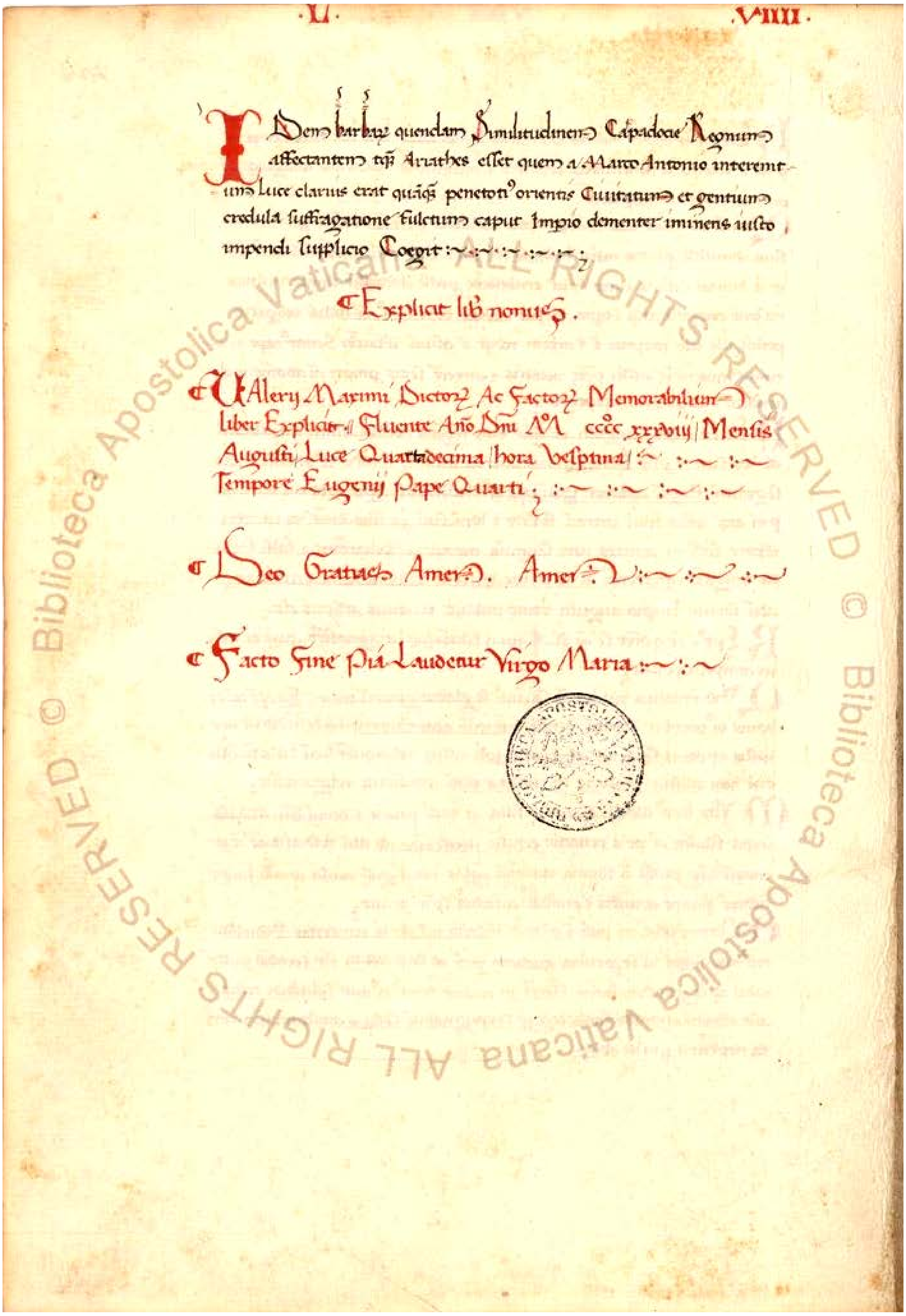
·V· ·VIIII·

Idem barbarus quendam similitudinem Capadocie Regnum affectantem tamquam Ariathes esset quem a Marco Antonio interemptum luce clarius erat quamquam pene totius orientis Ciuitatum et gentium credula suffragatione fultum caput impio dementer imminens iusto impendi supplicio Coegit

Explicit liber nonus.

Valerii Maximi Dictorum Ac Factorum Memorabilium liber Explicit Fluente Anno Domini M cccc xxxviii Mensis Augusti Luce Quartadecima hora vespertina Tempore Eugenii Pape Quarti

Deo Gratias Amen. Amen.

Facto Fine Pia Laudetur Virgo Maria

Biblioteca Apostolica Vaticana © ALL RIGHTS RESERVED

43b. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Reg. lat. 865 (f. 128v)

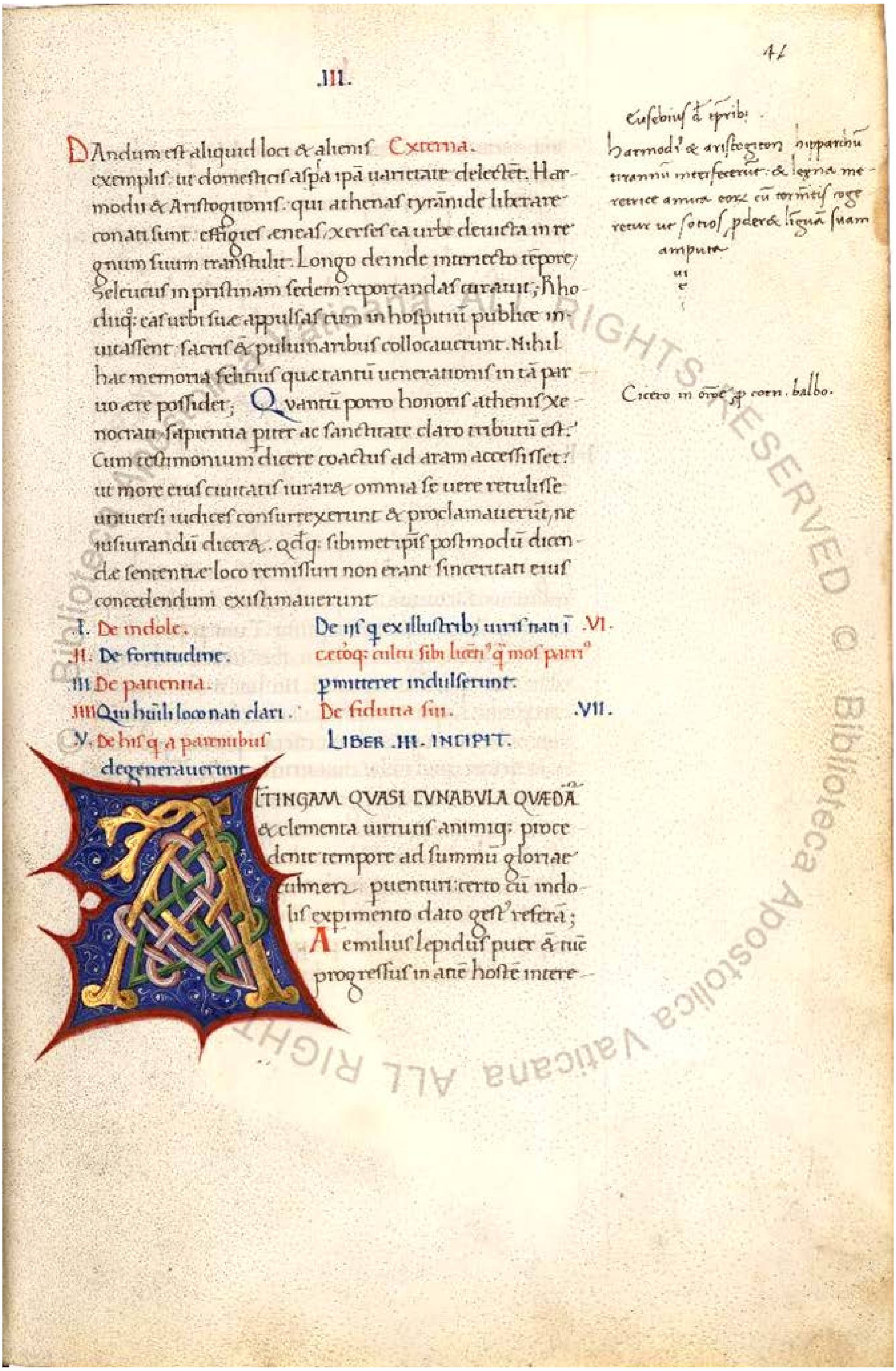

.III.

41

DAndum est aliquid loci & alienis exemplis: ut domesticis aspa ipa uarietate delectet. Harmodii & Aristogitonis: qui athenas tyrannide liberare conati sunt: effigies aeneas xerses ea urbe deuicta in regnum suum transtulit. Longo deinde interiecto tempore Seleucus in pristinam sedem reportandas curauit; Rhodiique eas urbi suae appulsas cum in hospitium publice inuitassent: sacris & puluinaribus collocauerunt. Nihil hac memoria felicius quae tantum uenerationis in tam paruo aere possidet; Quantum porro honoris athenis Xenocrati sapientia pariter ac sanctitate claro tributum est: Cum testimonium dicere coactus ad aram accessisset: ut more eius ciuitatis iurata omnia se uere retulisse uniuersi iudices consurrexerunt & proclamauerunt, ne iusiurandum diceret. quodque sibimet ipsis postmodum dicendae sententiae loco remissuri non erant: sinceritati eius concedendum existimauerunt

Externa.

I. De indole.
II. De fortitudine.
III De patientia.
IIII Qui humili loco nati clari.
V. De his qui a parentibus degenerauerunt

De iis qui ex illustribus uiris nati in ceteroque cultu sibi licentius quam mos patrius permitteret indulserunt. .VI.
De fiducia sui. .VII.

LIBER .III. INCIPIT.

ATTINGAM QUASI CUNABULA QUAEDAM ac elementa uirtutis animique procedente tempore ad summum gloriae culmen peruenturi: certo cum indolis experimento dato gesta referam; Aemilius lepidus puer etiam tunc progressus in aciem hostem intere-

Eusebius de temporibus

harmodius & aristogiton hipparchum tirannum interfecerunt & leena meretrice amica eorum cum tormentis cogeretur ut socios proderet linguam suam amputauit

Cicero in oratione pro corn. balbo.

© Biblioteca Apostolica Vaticana ALL RIGHTS RESERVED © Biblioteca Apostolica Vaticana ALL RIGHTS

44. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Reg. lat. 876 (f. 41r)

45a. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Reg. lat. 939 (f. 1r)

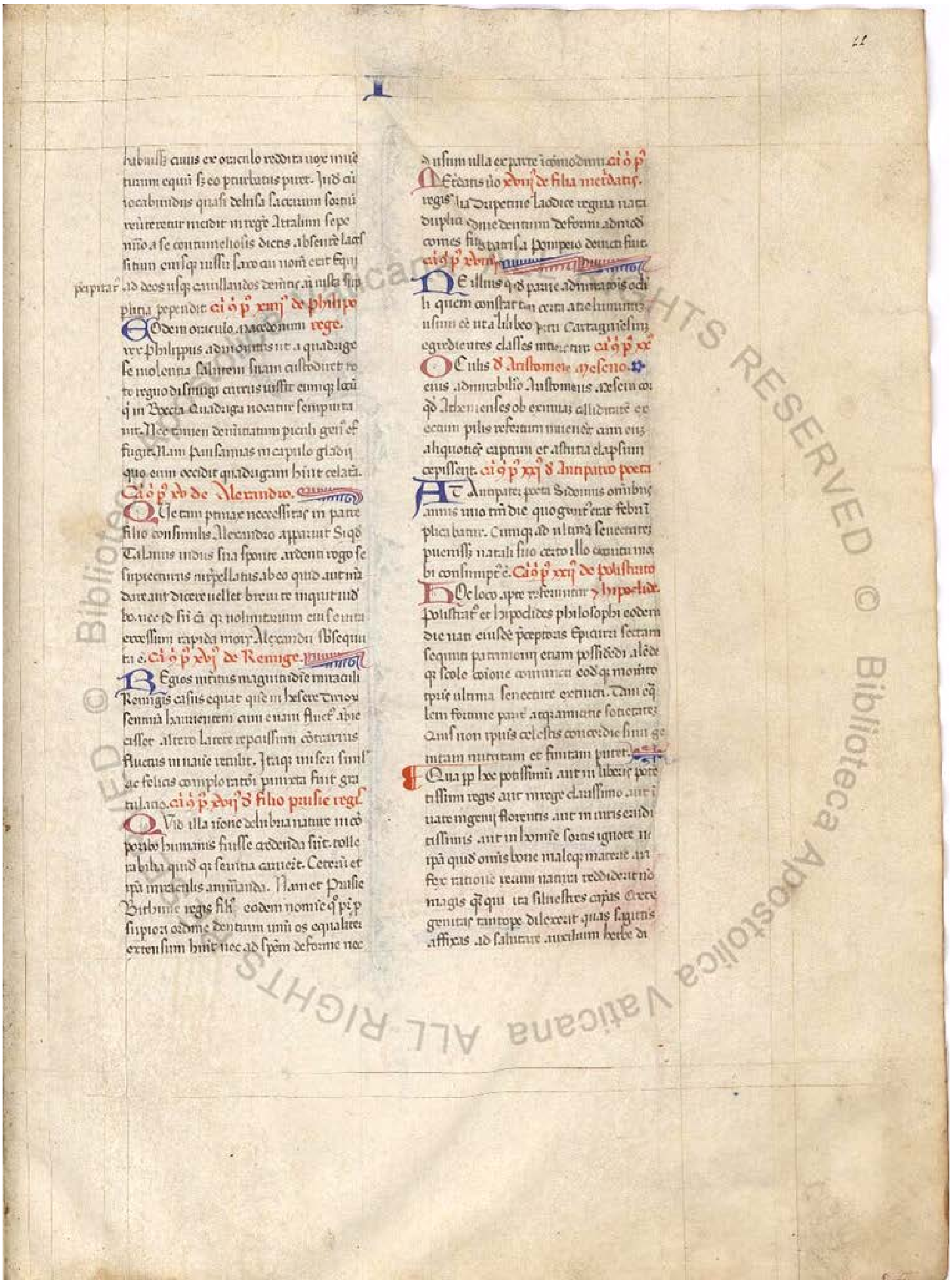

45b. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Reg. lat. 939 (f. 11r)

46. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Reg. lat. 945 (f. 4r)

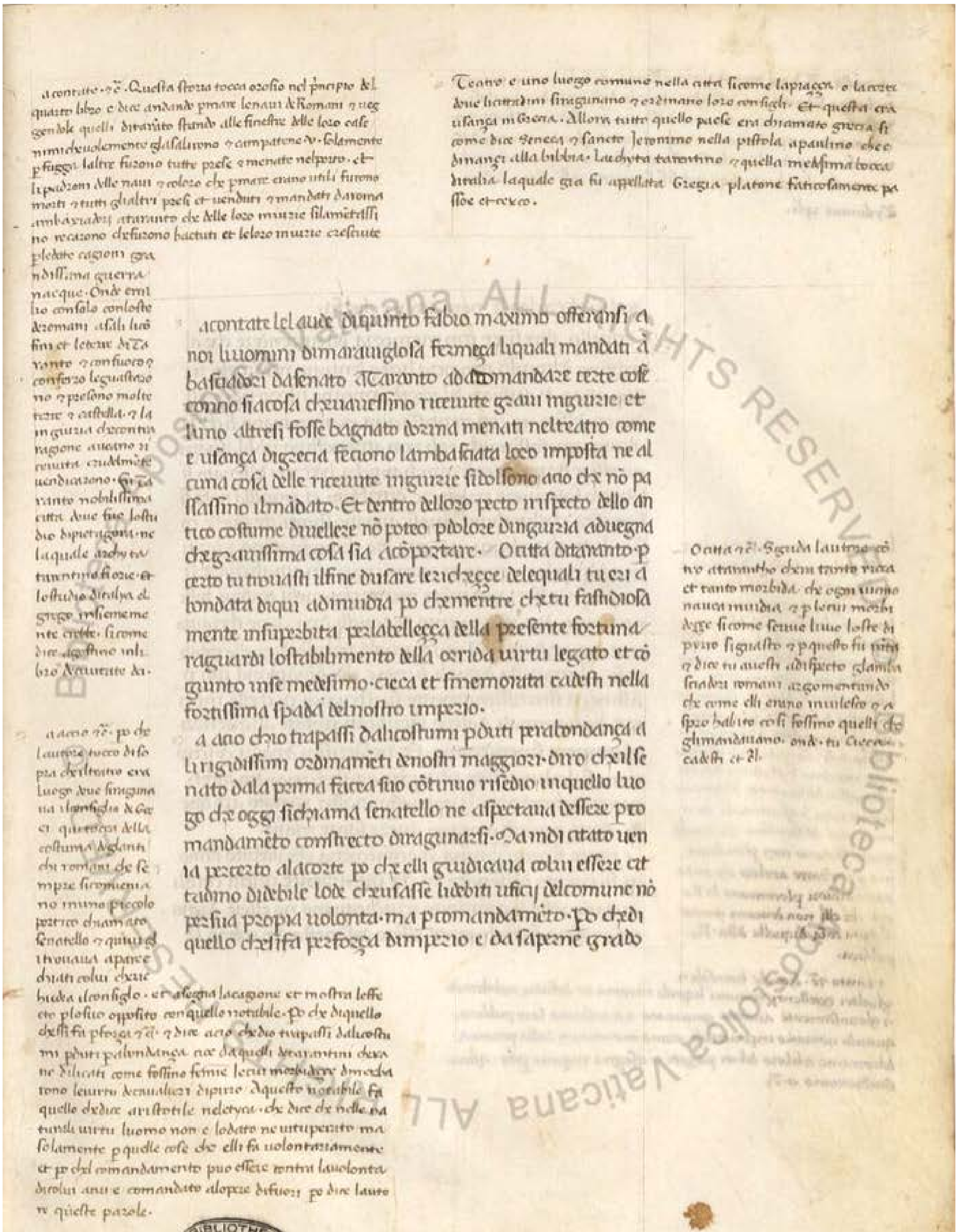

47. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Ross. 419 (f. 1r)

48a. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Urb. lat. 418 (f. 15r)

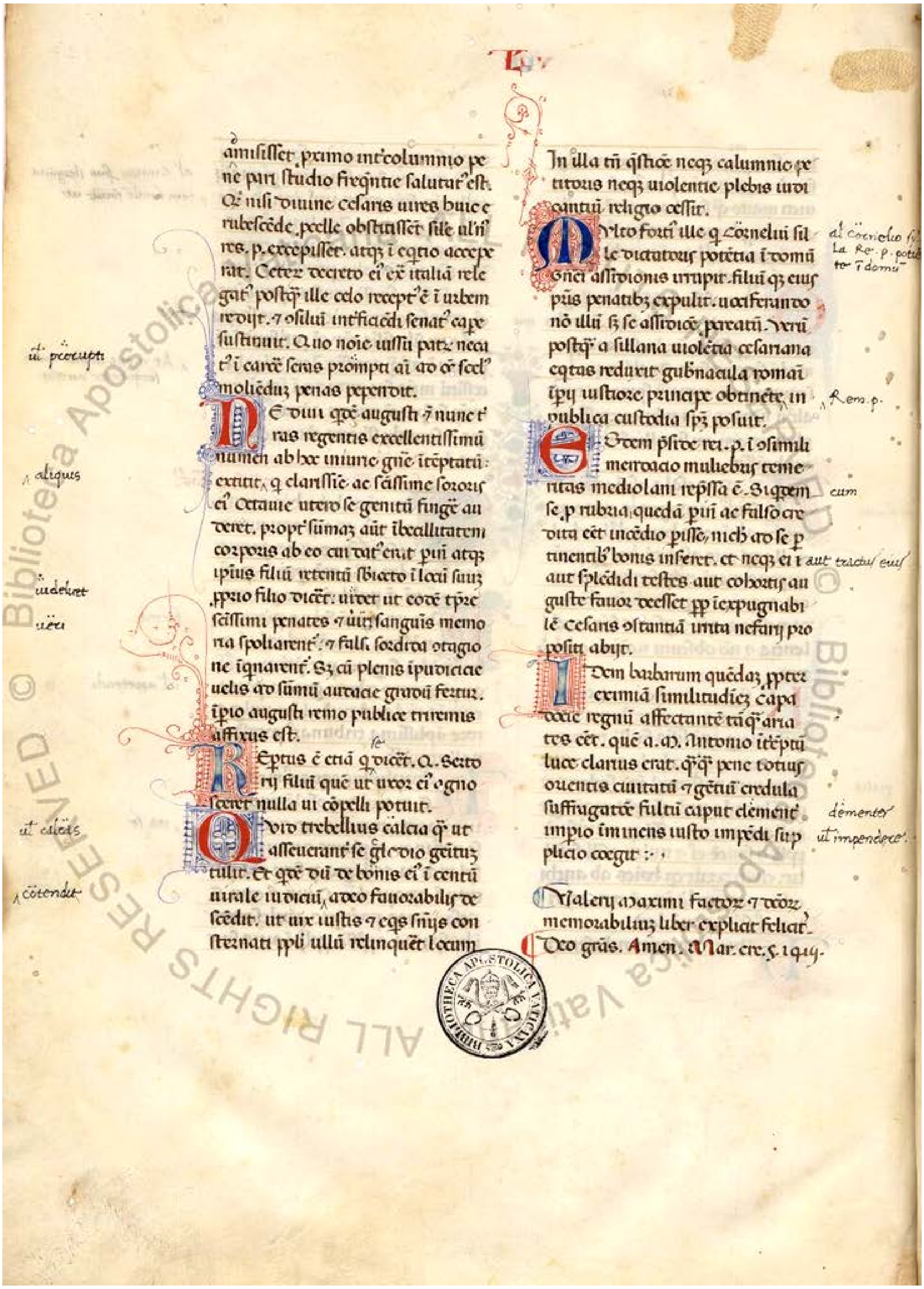

48b. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Urb. lat. 418 (f. 124v)

49. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Urb. lat. 434 (ff. 1v-2r)

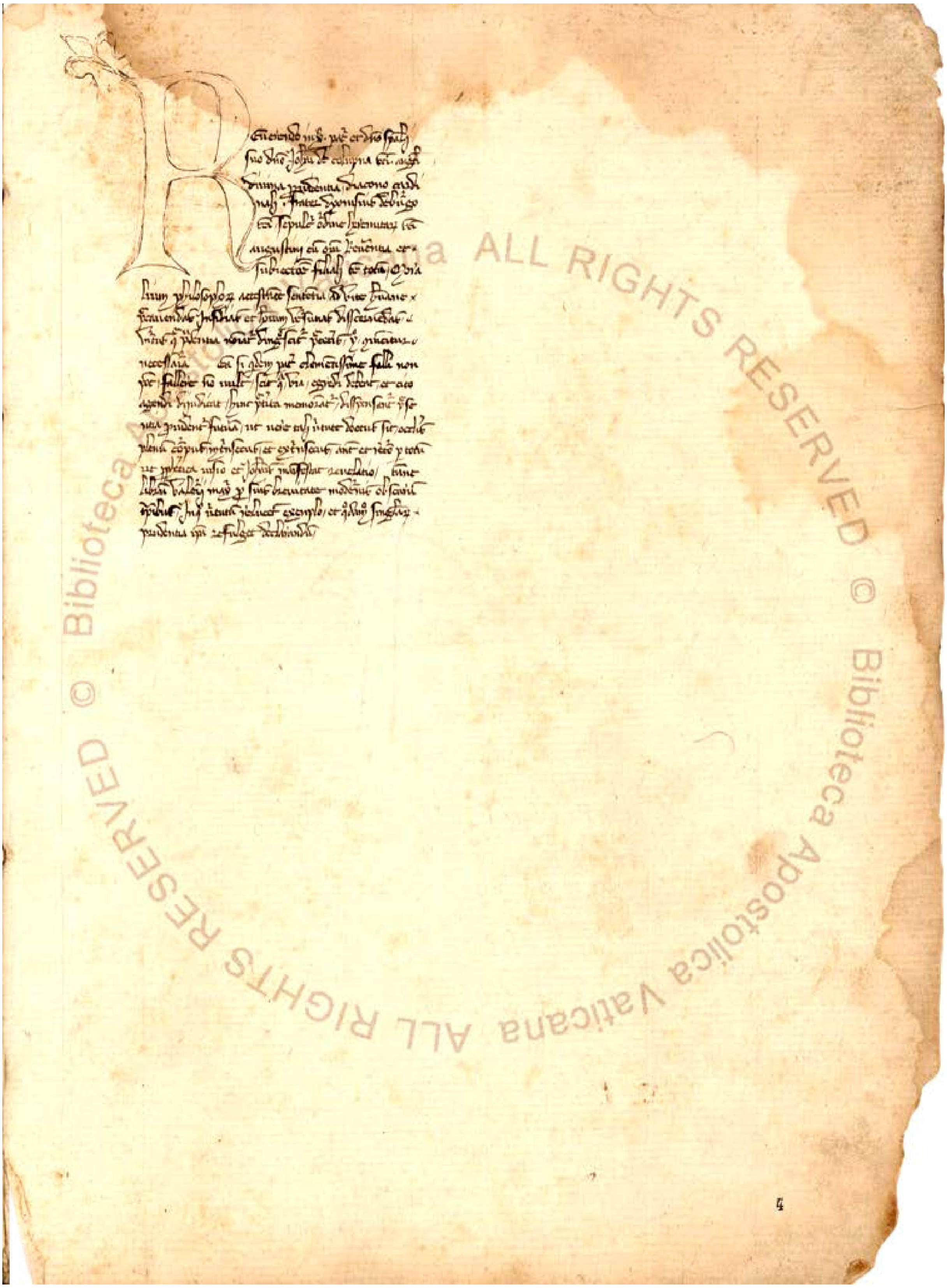
Biblioteca Apostolica Vaticana © ALL RIGHTS RESERVED

50. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 1846 (f. 4rA)

51a. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 1917 (f. 1r)

51b. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 1917 (f. 90v): sottoscrizione ricopiata dall’originale, data reale in margine erasa visibile ai raggi UV

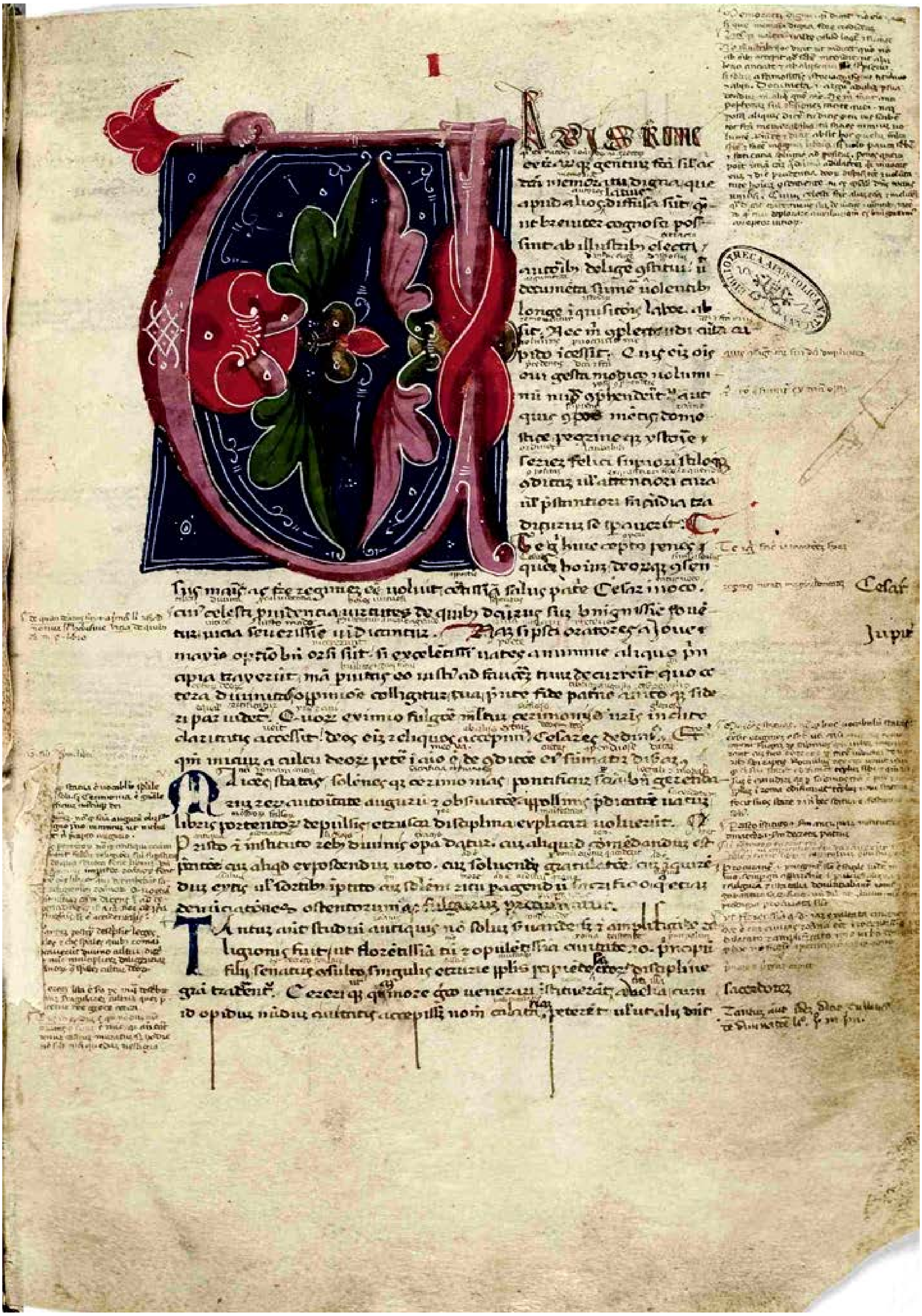

52. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 1918 (f.1r)

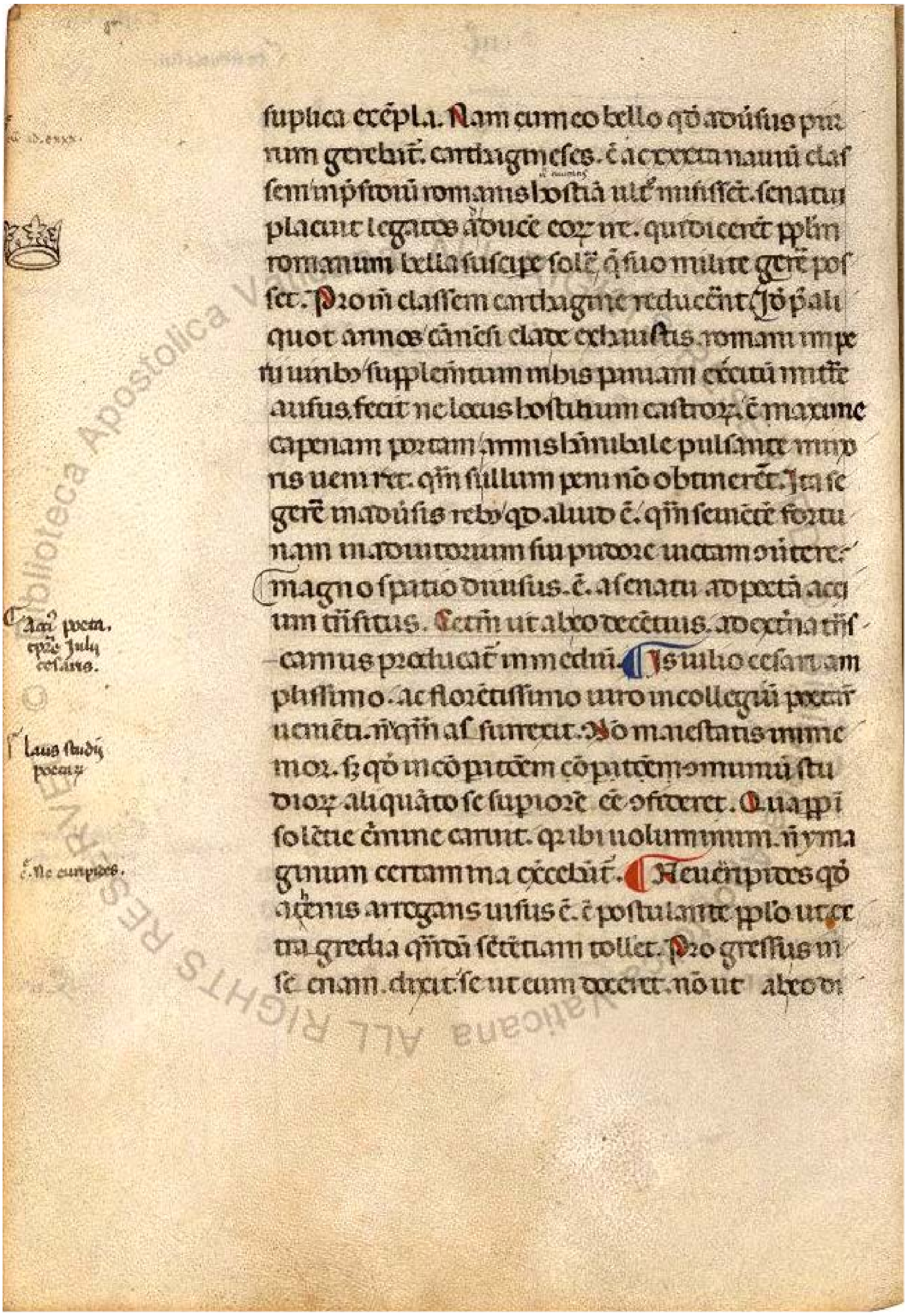

53. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 1919 (f. 55v)

54a. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 1920 (f. 1r)

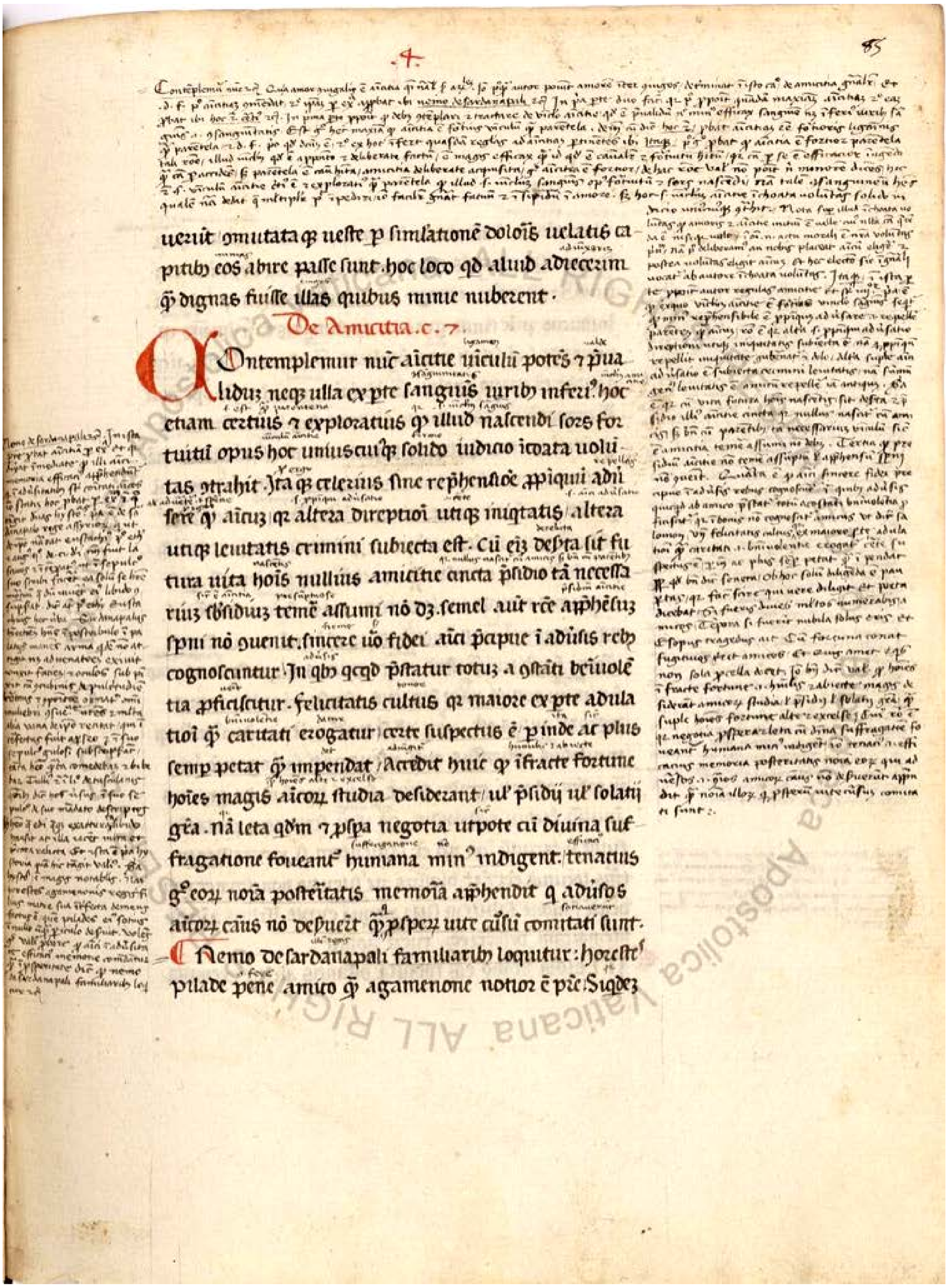

uerit commutata que ueste per simulationem doloris uelatis capitibus eos abire passe sunt. hoc loco quod aliud adiecerim quam dignas fuisse illas quibus nunc nuberent.

De Amicitia. c. 7.

Contemplemur nunc amicitie uinculum potens et praualidum neque ulla ex parte sanguinis uiribus inferius. hoc etiam certius et exploratius quod illud nascendi sors fortuitum opus, hoc uniuscuiusque solido iudicio incoata uoluntas contrahit. Itaque celerius sine reprehensione propinqui auferre quam amicum quia altera direptioni utique iniquitatis altera utique leuitatis crimini subiecta est. Cum enim deserta sit futura uita hominis nullius amicitie cincta presidio tam necessarium subsidium temere assumi non debet. semel autem recte apprehensum spreui non conuenit. sincere uero fidei amici precipue in aduersis rebus cognoscuntur. In quibus quicquid prestatur totum a constanti beniuolentia proficiscitur. felicitatis cultus quia maiore ex parte adulationi quam caritati erogatur certe suspectus est proinde ac plus semper petat quam impendat. Accedit huc quod infracte fortune homines magis amicorum studia desiderant uel presidii uel solatii gratia. nam leta quidem et prospera negotia utpote cum diuina suffragatione foueantur humana minus indigent. tenacius igitur eorum nomina posteritatis memoria apprehendit qui aduersos amicorum casus non deseruerunt quam qui prosperum uite cursum comitati sunt.

Nemo de Sardanapali familiaribus loquitur: Horestes Pilade pene amico quam Agamenone notior est patre. Siquidem

54b. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 1920 (f. 85r)

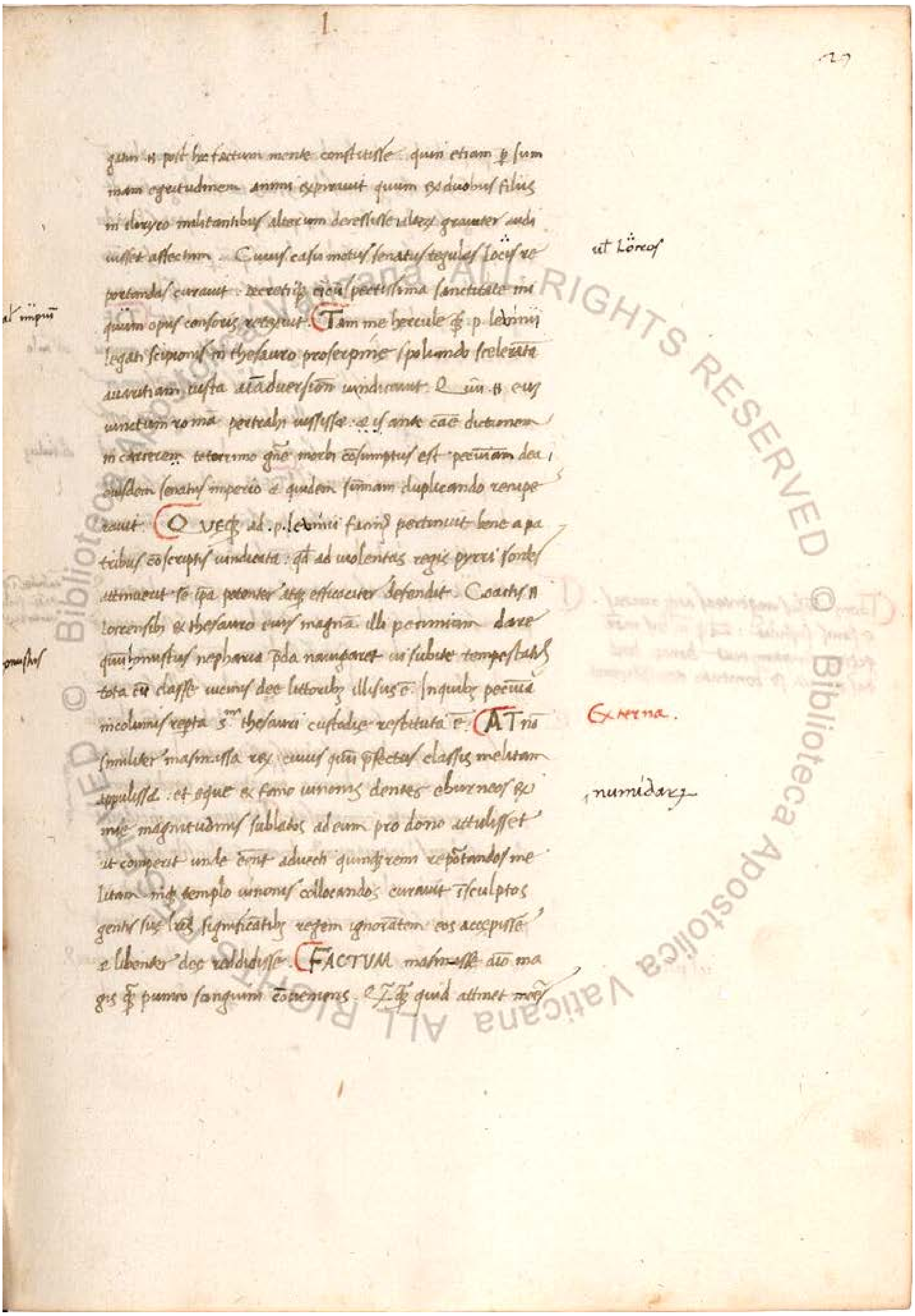

55a. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 1921 (f. 27r)

mano di Lilio Libelli Tifernate

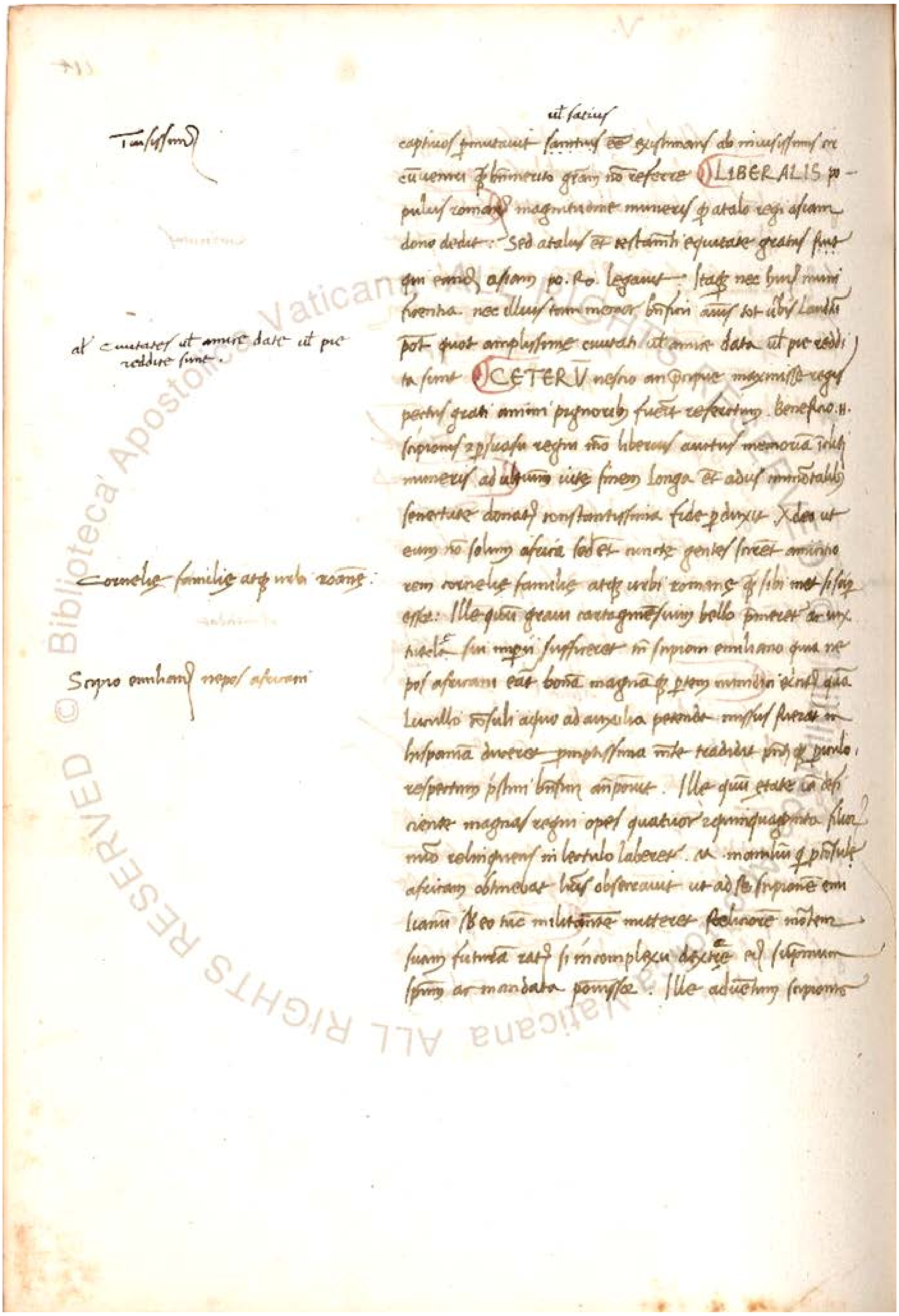

55b. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 1921 (f. 114v)

note di Lilio Libelli Tifernate aggiunte in due momenti

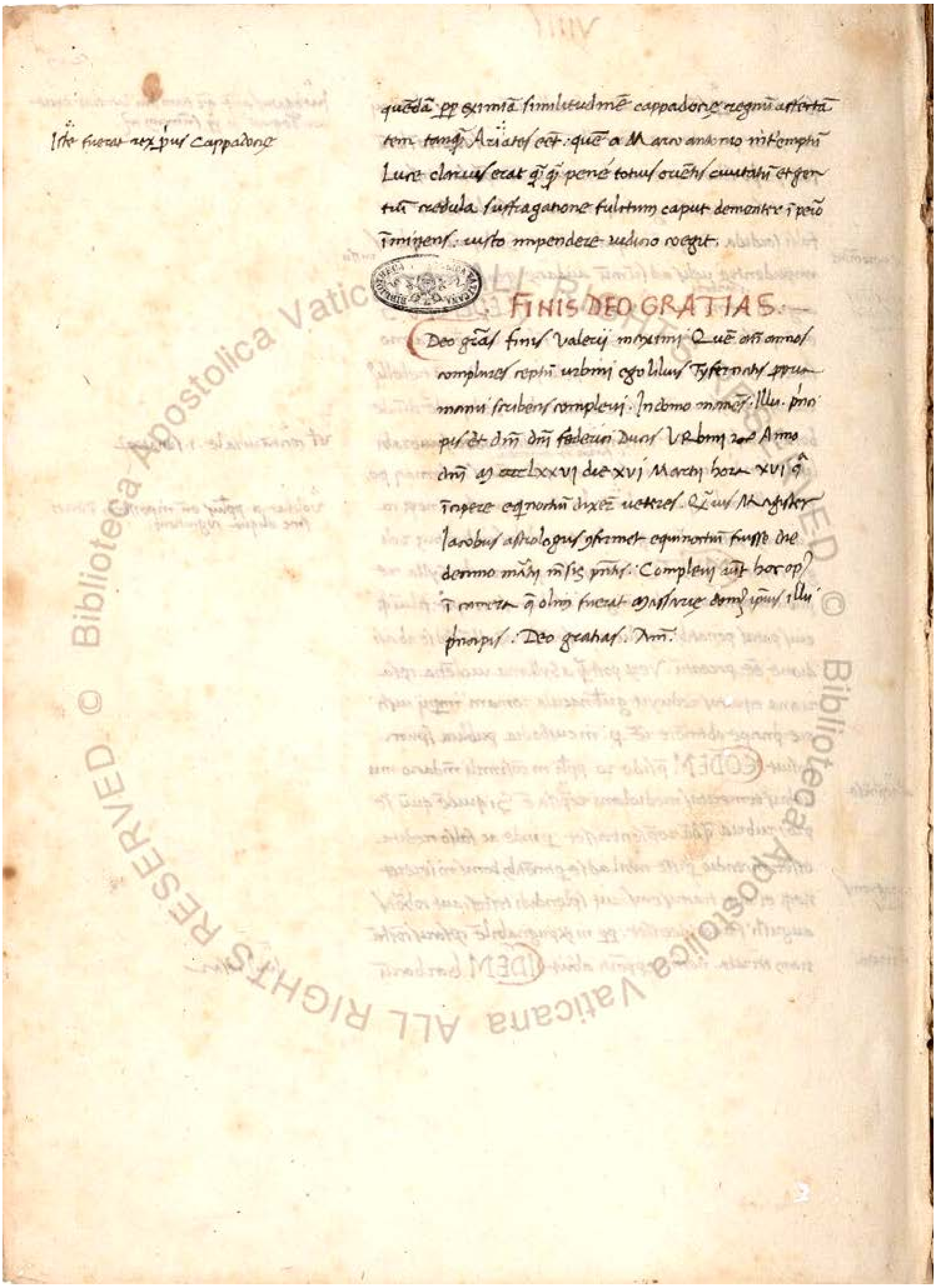

55c. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 1921 (f. 207v)

Urbino, 16 marzo 1476, mano di Lilio Libelli Tifernate

56a. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 1922 (f. 1r)

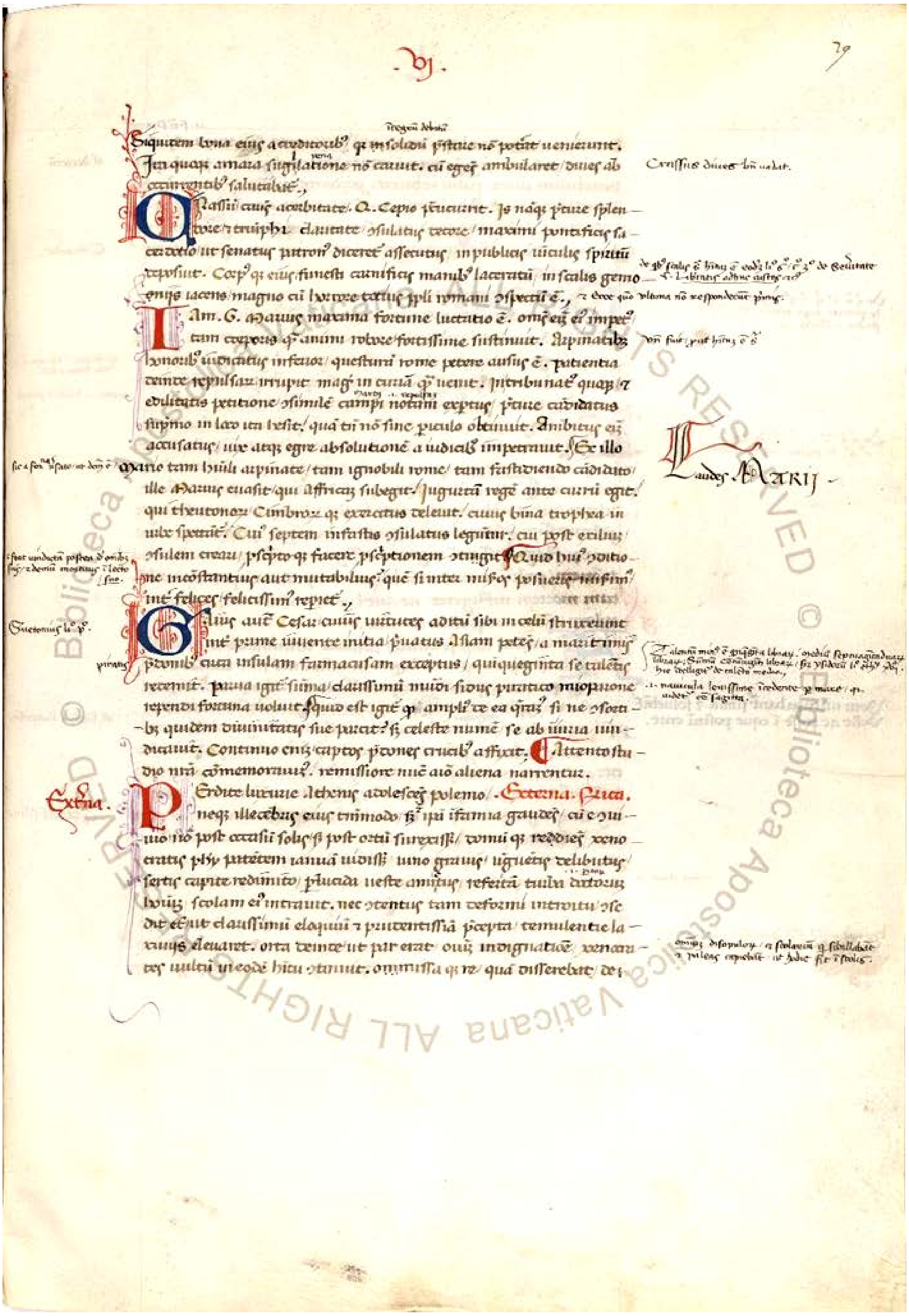

56b. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 1922 (f. 79r)

57. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 1923 (f. 1r)

58. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 1924 (f. 1r)

59a. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 1925 (f. 1r)

59b. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 1925 (f. 17v)

60. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 1926 (f. 1r)